

Fritänkaren

alternativ oberoende kulturtidskrift,

Nr. 18 Mars 1994.

Andra Årgångens nr. 4

Redaktör, stilistisk bearbetare och ansvarig utgivare: Christian Lanciai
Brev och bidrag mottages tacksamt, t.o.m. anonyma och pseudonyma,
(om de bara är försedda med avsändare,
så att vi kan hålla kontakt med insändaren som medarbetare.)

Innehåll i detta nummer :

Det känsliga presidentvalet i Finland	2
Ian Wachtmeisters västgötaklimax	2
Björn Gillberg och Öresundsbron	3
Hugo Arnold lever ännu (<i>Requiem</i>)	3
Kemisk kastrering	5
Synpunkter och invändningar mot Karin Boye	5
Gyttjebrottaren Mikael Roséns nya bedrägligheter	9
Gyttjebrottaren Vladimir Zjirinovskij	10
Tjajkovskij som symfoniker och melodiker	11
Den klassiska musikens store sutenör (<i>Herbert von Karajan</i>)	14
Glenn Goulds tragedi	15
En dikt av Mästerhunden Fidelio	16
Isabel Allende och "Andarnas hus"	16
Filmrapporter	16
Ludwig II	18
Göteborgs 17-e filmfestival	19
Poetisk debatt (med åtskilliga poeter)	19
Samtal i Jerusalem, del 2	20
Rapport från Tibet (9)	23
Nya indiska turer, del 5	26
Brev till Johannes B. Westerberg	27
Brev från John Bede	28

På beställning kan såväl tidigare nummer som enbart tidigare artiklar och följetongavsnitt erhållas. Utom inom Sverige distribueras tidskriften även till ett antal andra länder men tills vidare endast på svenska.

Fritänkaren är självförsörjande. Det innebär, att alla dess intäkter går till täckandet av dess egna utgifter och omkostnader. Allt som eventuellt blir över går till tidskriftens utveckling och framtidsprojekt. Ingenting hamnar i någons personliga ficka.

Fritänkaren är alltså en helt ideell kulturtidskrift.

Mycket gyttjebrottning i detta nummer, men vi hoppas det går över.

Göteborg den 24 februari 1994.

Det känsliga presidentvalet i Finland

När Ahtisaaris seger blivit klar försökte Erik Arnér genast svara på frågan varför det gick som det gick - utan att lyckas. Efter valet kom forskaren Tom Moring fram till det sensationella resultatet att 22% *inte* röstade på Elisabeth Rehn för att hon hade svenska till modersmål. 22% av alla röstande i valet röstade alltså på Ahtisaari bara för att slippa få en finlandssvensk president. Ändå förlorade hon med bara 7%.

Språkfrågan gjorde valet så känsligt och därför så olidligt spännande. Elisabeth Rehn borde ha insett vidden av de odds som var emot henne genom hennes modersmål och gått varligare fram och konsekvent hållit sig till en strikt ren presidentkampanj. När socialdemokraternas massiva partiorgan angrep henne som kvinna och som finlandssvensk föll hon tyvärr för frestelsen att ge igen med samma mynt i stället för att vägra sänka sig till gyttjekampsnivå. Den rena presidentkampanjen föll, och detta var troligen avgörande för att Rehn förlorade valet.

Knölen Jörn Donner förtjänar en särskild gam för sig. Han framhöll Väyrynen som den bästa kandidaten, och när Väyrynen gudskelov åkte ut propagerade Donner för Ahtisaari bara för att vara gemen. Det ligger nära till hands att gissa att Donner och Väyrynen haft skumraskaffärer ihop. Väyrynen är väl känd för sin egoistiska korruption och Donner för sina porrfilmer och porrklubbar. Tack vare Rehn slapp vi i alla fall bevittna den slafsigt pekorala gyttjebrottnings som presidentvalet hade blivit om Väyrynen hade släppts ut på arenan.

Ians västgötaklimax

För ett år sedan skaldade Claes Lindgren sålunda:

En Sommarlandsclown ifrån Skara
vill gärna i spalterna vara.
Jag blåser en fjärt
för Sommarlands-Bert
men hoppas han känner den bara.

Herr greven är tuppen på gården
och hönorna svassar för lorden:
en Wachtmeistersprätt
är nu nummer ett:
På fjädrarna glimmar en orden.

En Wachtmeistergreve med drängen
har roligt i Riksdagshussängen.

osv,

kanske litet väl plumpt och grovt skaldat med risk för eventuella missförstånd, men det roliga varade ändå inte så länge, för det gick håll på galoscherna till slut. Dock måste vi erkänna att åtminstone herr Greven var ganska rolig så länge det varade, med sin medeltids-gycklar-fysionomi, sin odiskutabla begåvning, sin ej alltid lämpliga men alltid friska uppriktighet och sin aristokratiska färgstarkhet, en sällsynt krydda i svensk politik, som utan denna påfågelsfärgklick lär bli lika grå och tråkig och enahanda igen som den städse brukat vara.

Tack för god underhållning, Ian Wachtmeister!

Björn Gillberg och Öresundsbron

För något drygt år sedan tog Björn Gillberg alla med överraskning med att i egenskap av högsta ansvarig för Miljöcentrum inte ha några invändningar mot den projekterade Öresundsbron. Vad han inte nämnde i samband med förkunnandet av sin positiva inställning till Öresundsbron var att Brokonsortiet dessförinnan låtit honom ta hand om en miljon svenska kronor. Själv förnekade han detta efteråt och menade att miljonen bara gått till hans Miljöcentrum. Men för Miljöcentrum och dess ageranden har han högsta ansvaret och de flesta aktierna. Det är som alla vet Brokonsortiet som försöker driva Öresundsbroprojektet i samarbete med storkapitalister och politiker i Sverige och Danmark i opposition mot en klar majoritet av folket som är emot dylika förehavanden. Före broförhandlingarna i december 1993 försökte Finland förgäves få Sverige och Danmark att uppskjuta ett brobeslut i väntan på kompletterande utredningar, vilket Sverige och Danmark helst hade struntat i, då ju danskarna redan satt i gång med att riva 200 hus för bron skull fastän inget brobeslut ännu förelåg. Av någon anledning betraktas Finland inte alls som någon part i målet fastän alla Finlands kuster med världens kanske rikaste och känsligaste skärgård eventuellt skulle beröras av ett brobeslut. Förmodligen vill man hålla Finland utanför då ingen politiker eller storkapitalist i Finland har intressen i broprojektet.

Ovanstående uppgifter om Björn Gillberg i brofrågan baserar sig på hörsägen och är kanske inaktuella och slutbehandlade men borde kanske ändå påminnas om och tas en närmare titt på då oegentligheter i penningtransaktioner ändå kan förekomma. Vi antar att knappast någon annan i regeringen än Centerpartiet skulle vara intresserad.

Björn Gillbergs och Miljöcentrums ja till Öresundsbron är intressant ur den synpunkten att en nollösning knappast är annat än ett teoretiskt ideal, och sådana har aldrig kunnat genomföras i praktiken.

Man erinrar sig den bros öde som skulle ha byggts från italienska stöveltån över till Messina och Sicilien. Det skulle ha blivit världens största och härligaste bro, och den skulle ha gjort slut på alla Siciliens ekonomiska problem. Efter 20 års projektering kom någon på att det inte hade gjorts någon ekologisk utredning av bron följder. Denna utredning tog några år och hade förödande konsekvenser för brobyggarnas optimism, men de lyckades arbeta sig runt problemen så att ekologerna blev nästintill tillfredsställda. Då kom man på att ingen hade tagit den faktorn med i beräkningarna att Messinasundet med dess omgivningar hör till världens mest utsatta jordbävningssområden. Bron är fortfarande på planeringsstadiet. Utredningar pågår ständigt.

Hugo Arnold lever ännu

Vår framlidne vän under signaturen "A.H, rättspsykiater m.m," alias pseudonymen Hugo Arnold, som gjorde slut på sig själv i november i fjol och lämnade berg av manus efter sig åt oss att ta hand om, fortsätter att bli ihjälrefuserad efter sin död. Han skrev under hela sitt liv men blev oavbrutet refuserad, bl.a. för "kommunisthat" fram till 1989. Vi plockade ihop ett antal av hans mindre giftiga noveller och sände till ett förlag med bifogad dödsruna över författaren. Manuset har nu returnerats: "Tack, käre Hugo Arnold, för er vänlighet att skicka oss ert manus, som tyvärr inte passar in i vår utgivning." Efter två månaders granskning av manuset har lektörerna inte fattat att författaren är avliden.

Tyvärr är vi bundna av tystnadsplikt angående "A.H:s" öde, och en sådan plikt är svår att kringgå. Om vi avslöjar, att han arbetade i samhällets tjänst i hela sitt liv och

därav ständigt blev bara mer och mer förvissad om att hela samhället var fullständigt korrumpert och desto mer korrumpert ju högre upp i ansvarighetsnivån man kom, vilket han belyste i sina opublicerade och oaccepterade kriminalromaner, (- hans högsta post i samhället var vid ett skede som biträdande eller vikarierande rättspsykiater,) har vi dock knappast mer än givit en skymt av den resulterande karaktären.

Författaren Hugo Arnold, som säkert blivit en större tillgång för samhället som publicerad sådan i stället för som en ihjälrefuserad sådan som tvingades till deprimerande samhällstjänst inom "renhållningsverket", tycks leva fortfarande såsom ihjälrefuserad författare. Darra månade samhället för hans levande begravda kunskaper.

I samband därmed kan det vara på sin plats att påminna om att polisen fortfarande inte fått fast statsminister Olof Palmes mördare trots nya utfästelser därom och "säkrare bevis än någonsin".

Ur en novell av Hugo Arnold:

"Jag ville aldrig bli elak eller bitter, men samhället lärde mig aldrig något annat än att bli just det. Mitt liv var en ständig kamp mot denna utveckling, och jag har i alla fall aldrig kapitulerat. Hellre drar jag mig ur striden och försvinner och skrattar åt alla elakhetens och bitterhetens företrädare i samhället, alla dessa etablerade misantroper, för vilka hela mänskligheten gärna får dö i aids, som är etablerade rasister utan att någonsin synas vara det, som bara tänker på sin egen mage, sina pengar och sin semester. Jag föll i alla fall aldrig för den etablerade likgiltigheten utan föll då hellre i glömska. Min totala obemärkthet var mitt bästa skydd mot massans vulgaritet och okunnighet, alla dessa döda fiskar som flöt och rutnade med strömmen."

Det mörka ödet Hugo Arnold, som samtidigt hade en så hängiven ömhet och hänsynsfullhet mot den egna familjen att uppvisa, påminner oss oavvisligt om det än mer upprörande fallet Henning Enedal, som nu för ett år sedan ännu ung lade sig på ett spårvagnsspår i Kortedala i väntan på att en spårvagn skulle köra över honom i natten, vilket första bästa spårvagn också gjorde, varpå det blev svårt att samla ihop resterna efteråt, när de väl småningom upptäcktes efter daggroningen.

Henning Enedal var poet, bara poet och ingenting annat än poet. Hans liv var bara hans egna fria poesi, och med den utsmyckade han generöst och ambitionslöst sitt anspråkslösa liv och spred sina dikter till vem som helst utan att ens försöka få dem tryckta utom någon enstaka i undantagsfall. Man kan diskutera värdet i hans poesi, vars kvalitet var ytterst ojämn, men ingen poet eller poesi blir bättre av att man spärrar in poeten på mentalsjukhus bara för att han saknar distans till livet. Den första ofrivilliga hospitalsvistelsen styrde in poeten i medicineringsgränden, som ständigt blir trängre och mörkare ju enträgnare han försöker dämpa dess fador med andra rekommenderade mediciner. Den onda cirkeln blev till en plågsam mardröm vars fador ständigt fördubblades. Man kan knappast tänka sig ett mer förtvivlat sätt att dö på än att lägga sig tvärs över spårvagnsspåret nattetid när trafiken är som glesast och sedan bara ligga där tålmodigt och vänta på spårvagnen.

Och allt detta lidande bara för att samhället och omvärlden inte kunde förstå och acceptera en poets rätt att bara få vara poet.

Och vad gör förlagen mer än räknar pengar och spekulerar i trendenlighet och populistiskt publikfrieri? Branschen domineras idag fullständigt av sådana som Jackie Collins, Sydney Sheldon och Victoria Holt. Förlagen säger att det är "ute" att skriva poesi, seriös litteratur avfärdas som otidsenlig, endast akademiker med kontakter och som kan med att göra reklam för sig själva tillåts etableras, och endast om man redan gjort en färdig karriär inom massmedia, helst TV, är man "ett säkert

kort". Den udda idealisten har mindre chanser än någonsin, och till och med om han fått dö opublicerad resulterar efter hans död inte i något rubbat ögonbryn hos den etablerade samhällsligkiltigheten, vilket fallet Hugo Arnold bevisar. Ingen ville ge denne läkare rätt, han ville inte själv få rätt, men risken är att han i sin rabiata samhällsfientlighet hade rätt.

Under mina 25 år som refuserad författare har det bara en gång hänt att ett refuserande förlag sagt sanningen och förklarat anledningen till refuseringen vara att de "inte ville". Likaledes har det bara en gång hänt att jag fått ett brev direkt från en lektor med motiveringen till refuseringen. Jag citerar ordagrant: "Kanske tycker du att jag inte har begripit nånting, men jag tror du får svårt att sälja den här boken."

Litterär kvalitet betyder alltså ingenting ur kommersialistisk synpunkt, som är den allenarådande, medan poeter som Henning Enedal lägger sig på spårvagnsspåret.

Kemisk kastrering

Doktor Tomas Eriksson, kriminalvårdsläkare, tyckte inte om denna benämning, som intervjuaren Robert Aschberg envist ansatte honom med på pin kiv, får man förmoda. Doktor Eriksson ville hellre kalla det dämpning av sexuell lust genom läkemedel. Detta är hans sätt att kurerar våldtäktsbrottslingar, vilket han har förbluffande resultat att redovisa för: återfallsstatistiken för dömda våldtäktsmän har genom hans metoder sjunkit från 80% till 0,4%. Då detta är ett aktningvärt resultat för en betydligt humanare behandlingsmetod än ren kastrering verkar den i princip anbefallningsbar såsom en iögonfallande sund form av slutna psykiatrisk vård för återfallsförbrytare inom våldtäktsroteln.

Efter själva intervjun följde frågor och svar från publiken per telefon. En göteborgare ställde frågan huruvida inte frisläppta våldtäktsåterfallsförbrytare som kurerats av doktor Eriksson inte kunde få hela kuren äventyrad genom alkoholförtäring. Det är ju känt att alkohol och mediciner inte går väl ihop. Doktor Eriksson menade att hans kur inte skulle riskeras av alkohol. Mot detta hade Robert Aschberg genast invändningar. "Men det vet ju alla genom egen erfarenhet att den sexuella förmågan stimuleras av alkohol." Aschberg menade att en sexualförbrytare väl måste bli farlig igen om han bara fick sprit i sig, även fast han gått igenom doktor Erikssons kurer. Här gjorde emellertid doktor Eriksson en klar distinktion: "Alkohol stimulerar den sexuella lusten men verkar destruktivt på den sexuella förmågan," under vilket yttrande doktor Eriksson bibehöll ett fullkomligt pokeransikte, som om debatten fortfarande bara handlade om recept och milligramberäkningar. Tyvärr kom debatten inte längre då programmet tog slut.

I stort sett verkade doktor Erikssons lösning väl enkel på ett problem av så psykologiskt ansevärt komplicerad karaktär, men om man får positivt resultat på 99,5%, så varför inte?

Synpunkter och invändningar mot Karin Boye (1900-41)

Hon är utan tvekan Sveriges kanske utan konkurrens främsta skaldinna under 1900-talet. Hon förenar den djupaste intellektuella klokhet med en sensitivitet utan motstycke när det gäller såväl naturstämningar som sökanden i den andliga värld i vilken vi alla är blinda. Hennes lärdomar och erfarenheter blev många och nyttiga, och likväl känns det för många att hon bara kom fel när hon trodde sig hitta hem. Hennes lyrik som sökare innan hon hittade "hem" till kristendomen framstår i många

avseenden som hennes intressantaste. Hör bara på denna ljusa och ljuvliga musikaliska poesi:

Sjungande, susande,
sinnesberusande
världsflod, du dånande, forsande, brusande,
skiftande, skimrande,
glittrande, glimrande
villornas slöja, du fängelsetimrande!
Lockande flyter du,
solskenet bryter du,
men uti djupen med malströmmar ryter du.

Ständigt vi fikande
stego på vikande
vågor, som under oss bortsjönko svikande -
famnade lågorna,
stodo på vågorna,
sträckte vår hand efter oron och plågorna,
dimmorna hållande,
solguldets sållande,
stirrande bländade på det förtrollande.

Mållöst vi tågade,
plågande, plågade.
Någon förtvivlad om meningen frågade.
Aldrig du svarande
gav ett förklarande
ord åt de irrande, vandrande varande,
aldrig, du glidande
hav utav lidande
gav du en tröst åt de ångestfullt stridande.

Dock ur det sänkande,
tankefördränkande
höjde sig dagen, den underbart blänkande,
dagen, som gryende,
lögnerna skyende
kastade sanningens ljus på den gnyende
världsflod, som böljande,
tomhetsdjup döljande
vill oss fördränka i vågsvallet sköljande.

Hell dig, som funnit den,
hell dig, som vunnit den,
hell dig, du ädle, som åt oss har spunnit den -
tanken, som blossade
klar, och som krossade
smärtan och milt hela världen förlossade,
tomheten risade,
lidandet lisade
och till en strand bortom världsfloden visade.

Eller på denna stolta integritet :

Lyft din panna, när du känner ensamhet!
Kraftens heligaste källa då du vet.
Spänn din skuldra under oket, som du bär!
Salig den, som ut ur världen bortstött är!

Eller denna nästan Shakespeareska visdom :

Jag önskar dig lugn - men ej det lugn,
som sitter i vrån vid sin kakelugn
och gläds, när de andra kivas,
att själv man har gott och kan trivas.
Jag önskar dig glädje - glädje ljus
som solens heliga låga,
men icke det tanklösa nöjesbrus,
som aktar sig noga att fråga
och mitt i sitt yraste rus
bär skräck för att möta en plåga.
Jag önskar dig icke det lätta glam,
som viker undan för stöten
och går som katten kring gröten
och aldrig når riktigt på allvar fram.
Jag önskar dig kamp och kval och nöd
och strid och mörker och möda
och tvivel, tills tankarna blöda
i sömnlösa natters ångestglöd,
jag önskar dig fåfängt letande
och fåfäng törst efter vetande
och hjälplöst vacklande utan stöd -
på det du må känna i orons brand
i det svåraste ögonblicket,
då all världen dig lämnat i sticket,
en svalkande, okänd, osedd hand,
som sträcks ur dunklet från okända land
och läggs på din heta panna -
på det du må smaka den namnlösa frid
som bjuder vinden att stanna
och havets rytande söver
och viskar, att ångestens största strid
är slut - och det gagnlösa frågandets tid är över,
och vart du vänder och vart du går
en molnfri himmel bak skyarna står,
att du aldrig frukta behöver.
Jag önskar dig törst och vanda och ve,
att mot klippan din kraft du bryter,
tills du vanmäktig dignar till marken. - Se!
I den stunden det största under skall ske,
och en sjungande källa ur stenarna flyter.

Allt sådant försvinner i och med att hon överger såväl sin älskade hellenska hedendom med dess skönhetsdyrkan och ljusberusning och det bottenlösa buddhistiska sökandet efter djupare sanningar än vad någon utom Buddha själv

lyckats få full inblick i. Efter så utomordentligt intressanta forskningsresor med tillgodogörandet av en så unik och lovande spännvidd känns hennes kristendom nästan som en kapitulation eller som ett inkrypande i ett stagnerande fodral. Man beklagar hennes kristna resignation på samma sätt som man beklagar den fria vikingatidens med dess gränslösa sagodiktningens inlåsning och stängning efter kristendomens införande i Norden.

Som poet utvecklas emellertid Karin Boye oavslutligt, och hennes konst förblir märkvärdigt opåverkad av allt det yttre i hennes liv: hennes sexuella problem, hennes vänsterengagemang som journalist i exempelvis "Clarté" och allt övrigt. Den poetiska strängen förblir alltid densamma, innerligt känslig och spörjande, ömt och ivrigt vibrerande, oavbrutet sökande och tolkande nya tidsstämningar och ständigt även mera spröd och spänd. Ibland kan hennes teologiska insikter och forskningar resultera i häpnadsväckande tolkningar och slutsatser:

Världen är drömd av en sovande gud,
och gryningens rysningar vattrar hans själ.
Minnen av ting som hände igår,
innan världen var till,
spökar, glimtar.

Det, i vars väsen vi inte har någon del,
möter oss där vägen kröker,
det andas en fasa som inte är vår,
från gränserna långt där borta,
från världar av andra lagar.
Somna, somna tyngre, du sovare,
tills drömmen inte plågar dig mer,
eller vakna till dagen, skapare,
och gör oss verkliga!

Men naturen förblir alltid den dominerande kraften som tillvarons enda trygga moder:

Ja visst gör det ont när knoppar brister.
Varför skulle annars våren tveka?
Varför skulle all vår heta längtan
bindas i det frusna bitterbleka?
Höljet var ju knoppen hela vintern.
Vad är det för nytt, som tär och spränger?
Ja visst gör det ont när knoppar brister,
ont för det som växer - och det som stänger.

Ja nog är det svårt när droppar faller.
Skälvande av ängslan tungt de hänger,
klamrar sig vid kvisten, sväller, glider -
tyngden drar dem neråt, hur de klänger.
Svårt att vara oviss, rädd och delad,
svårt att känna djupet dra och kalla,
ändå sitta kvar och bara darra -
svårt att vilja stanna - och vilja falla.

Då, när det är värst och inget hjälper,
brister som i jubel trädets knoppar,

då, när ingen rädsla längre håller,
faller i ett glitter kvistens droppar,
glömmer att de skrämdes av det nya,
glömmer att de ängslades för färden -
känner en sekund sin största trygghet,
vilar i den tillit - som skapar världen.

Vid sidan av hennes skaldskap står hennes prosaverk, av vilka det mest prominenta är romanen "Kalloccain" från hennes sista år och det första krigsåret. Denna roman bryter mot allt annat i hennes diktning. Plötsligt är naturen helt utträngd ur hennes tillvaro, och i stället famlar "Kalloccains" personer i en mörk och instängd helt omänsklig värld. Det är samma värld som George Orwells 1984 (1948), det är Aldous Huxleys "sköna nya värld", och det är den värld som Martinsons "Aniara" utgör en fortsättning och konsekvens av.

Kalloccain är en drog som får alla som injiceras med den att avslöja sina innersta hemligheter. Detta är temat som man kan ha vissa invändningar emot. Är inte hypotesen att en sådan drog skulle vara möjlig en total lögn, då ju människor reagerar så ytterst individuellt och olika inför drogpåverkan längs hela skalan från överreaktioner till inga reaktioner alls? Likväl är det i "Kalloccain" ett ofelbart axiom att alla måste reagera exakt lika inför just denna drogpåverkan och ofelbart avslöja allt som de aldrig skulle avslöja annars. Karin Boye tar alltså för givet, tycks det, att vetenskapliga yttre medel kan ha en större effekt på människan än människans egen vilja, som alltså kan manipuleras utifrån efter makthavares behag. Detta är Karin Boyes yttersta intellektuella kapitulation.

Erfarenheten har visat att hjärntvätt och drogmanipulation inte biter på vem som helst trots total vetenskaplig vederhäftighet. Vetenskapen förblir lyckligtvis felbar och mänsklig genom att den mänskliga faktorn aldrig kan uteslutas. Många insåg detta redan före det andra världskriget, exempelvis Bertrand Russell, Winston Churchill, Somerset Maugham och andra, medan i stort sett alla som gav upp den fria viljan inför maktens ständigt alltmer överväldigande manipuleringsmöjligheter genom allt mer sofistikerade vetenskapliga metoder antingen deltog eller blev offer (eller bådadera) för monsterstater som Hitler-Tyskland, Stalins Sovjetunion eller Kommunist-Kina. Somliga begick självmord för att undkomma faran av denna yttre allt själsligt förlamande kontroll, som Stefan Zweig och Karin Boye, emedan de tyvärr aldrig blev övertygade om att en sådan total yttre vetenskaplig kontroll över den mänskliga fria viljan bara var en lögn.

Gyttjebrottaren Mikael Roséns nya bedrägligheter

I sitt senaste nummer av "*Adoremus in Absurdum*" (18.2) publicerar Mikael Rosén sitt brev till oss men inte vårt svar till honom, vilket han erhöll redan i januari. Samtidigt fortsätter han bedriva katolsk antisemitism med att publicera en nidsbild på en jude (som djävul) som säger "Shalom" till en vänligt svarande (enligt Mikael Rosén falsk) påve. Detta är en inkonsekvens av hans medredaktör Hermann Schulzes försäkran i 1993 års sista nummer att antisemitism är helt i strid med kyrkans läror. Att krydda en katolsk tidskrift ("*Sveriges enda*") med antisemitiska manifestationer måste betraktas som en lika betänklig reklam som för en kock att krydda maten åt sina restauranggäster med arsenik eller stryknin. Man påminner sig att Eugene Dyer redan för 15 år sedan som tillfällig kyrkoherde i Göteborg varnade för Mikael Rosén och menade att han med sin tidskrift var en katastrof för den katolska kyrkan i Sverige.

I en privat skrivelse till oss ägnar sig denne katolske redaktör åt att enbart spotta och fräsa och spy etter och galla över "Fritänkaren", som han vänligen ber att aldrig mera nämna namnet Mikael Rosén då han "icke mer vill ha något samröre med våra heretiska verk". Han avvisar kategoriskt alla anklagelser om antisemitism och skyller ifrån sig på Sveriges Radio samtidigt som han gör sig skyldig till följande förbluffande yttrande skriftligt på samma sida: "Att anklaga oss för att vara rasister genom att angripa en rasist enligt uppgifter som publicerats i svensk TV är bara ytterligare ett bevis på 'Fritänkarens' brist på logik - den säger sig vara obunden religiöst och politiskt, men så fort man angriper sionismen skjuter den ryggen!" Han avvisar all personlig antisemitism samtidigt som han på samma sida bekänner sig skyldig till angrepp på sionismen. Är då publicerandet av niddbilder på judar verkligen "bara" det samma som angrepp på sionismen?

I sjutton år har han hållit på med att besvära och plåga Sveriges katolska präster med att häckla och reta dem, och nu plötsligt verkar han själv lida av samma sorts mara som han utsatt andra för och som nu driver honom till patetiska panikyttringar i ömklig brist på självkontroll, vilket väckt uppmärksamhet vida omkring. Från Irland har vi fått bland annat följande rader, som vi citerar verbatim:

"I see that you are having some problem again with that sanctimonious racist called Michael Rose. I suggest that you just send him over here to Londonderry, and I shall take him for a generous drink in our local pub. There in front of my paddies he shall tell us about his catholic antisemitism. He will receive a thrashing refreshment from Ireland that he will never forget - and perhaps be taught a good lesson too, which he evidently needs." (John Bede)

Innan vi skickar honom över till Londonderrys katolska grovhuggare och överlämnar honom till deras öppen hjärtliga förplägning i den lokala kvarterskrogen, som är som gjord enkom för uppfriskande slagsmål och där till och med whiskyflaskorna lär vara försedda med stötdämpare som italienska chiantiflaskor, för att de inte skall gå sönder vid plötslig hantering mot extra förhårdnade tjockskallar, så är det kanske bäst att ta ett annat gott råd ad notam, som vi fått från en insändare helt efter Mikael Roséns tycke och smak:

"Sätt för Guds skull äntligen den där M.R. på pottan, men se till så han får byxorna ordentligt nerdragna först, så att han inte gör ner sig fler gånger i onödan."

Den som torde stå närmast till hands för att kunna sanera den katolska tidskriftens brist på hygien är den katolske redaktörens medredaktör Hermann Schulze. Vi hoppas på dennes välbehövlige sanitära åtgärder.

Gyttjebrottaren Vladimir Zjirinovskij

Britt-Marie Mattsson har blivit utskälld för att hon betalade för att få en intervju med honom. Emellertid var 2000 dollar ett blygsamt pris i jämförelse med vad amerikaner betalar för att få honom att skrävla och väcka fasa i massmedia. Intervjun var även mer än värd sitt pris, så att man äntligen fick se vad karlen går för.

Zjirinovskijs blotta miljö var av det mer måleriska slaget. Han har sitt partihögkvarter i hjärtat av Moskvas ruffigaste stadsdelar, från huset flaggade putsen, och när man kom in i huset var det minst sagt nedgången och ungefär lika inbjudande och pittoreskt som hos familjen Addams. Hans son, en punkare med morotshår, gick omkring och lekte med en stilet, och hos honom befann sig en vilsen bulgarisk kollega, som han kallade "herr president" fastän denne i egenskap av ledare för ett högerextremistiskt minoritetsparti lyckligtvis än så länge befann sig på

betryggande avstånd från makten i Bulgarien, medan de anställda och sekreterarna där på partihögkvarteret mest verkade skrämda till tystnad.

Under intervjuens gång hade Zjirinovskij ingenting att dölja. Han förnekade allt vad han tidigare hade sagt och påstod motsatsen. Han hade enbart fredliga planer mot Polen, Finland, Tyskland och Baltikum medan han såg fram emot att få rysk tillgång till den Indiska oceanen, då alla folk mellan Ryssland och detta hav var av lägre slag som automatiskt skulle göra slut på varandra för att sedan be Ryssland komma och ta hand om dem. Att Ryssland snart skulle gränsa till den Indiska oceanen såg Zjirinovskij som en självklarhet.

Detta var i princip vad intervjun handlade om. Zjirinovskij domderade bakom skrivbordet som från en talarstol och höll en monoman monolog om alla asiaters och särskilt turkars värdelöshet medan han ritade om kartan på skrivbordet framför sig efter sina visioner med Indiska oceanen förvandlad till ett ryskt "Marem Nostrum".

Anders Björck och Ingvar Carlsson hörde till dem som såg på och ryste. Ingvar Carlsson var ömtålig och kunde inte med att se och höra på ryssen längre utan ville helst klara sig ifrån affären. Han yttrade bland annat att om Olof Palme levde skulle även Olof Palme utgöra en måltavla för Zjirinovskij vilket inte stämmer överens med Zjirinovskijs varma beundran för såväl Olof Palme som Abba och kålsuparbrodern Saddam Hussein. Anders Björck däremot poängterade vikten av att vara uppmärksam mot Zjirinovskij och bevaka honom noga då det bakom alla de absurda dårskaperna mycket väl kunde dölja sig en farlig argan list i form av en hänsynslös och oberäknelig nyckfullhet.

Det farliga med Zjirinovskij är just vad som döljer sig under ytan. Han är inte så dum som han verkar. Han har en djävulsk förmåga att sätta sig in i politiska stämningar och förstå vad som rör sig i massornas medvetanden och anpassa sig där efter och dra fördel av strömmen. Han byter mentalitet lika lätt som en kameleont växlar färg och kan därför tala med vem som helst och synas stå på dennes sida och därmed alltid tala ett språk som den tilltalade förstår. Utan tvekan talar han till turkar och muslimer på samma sätt som till Britt-Marie Mattsson fast med motsatt innebörd: turkarna och muslimerna är då de respekterade broderfolken medan framtidens ryska "Marem Nostrum" blir Östersjön och Atlanten.

Å andra sidan har Zjirinovskijs mentala smidighet och öppna munvighet den nackdelen att han inte kan bevara hemligheter. Han släpper ut vad som helst och särskilt just sådant som han skulle vinna mer på att tåga om. Denna totala oförmåga att hålla tätt gör honom fullständigt opålitlig som politiker och till en permanent säkerhetsrisk. Ingen makthavare i Ryssland kommer någonsin att kunna lita på honom.

Slutligen är han anmärkningsvärd inte för vad han är men för vad han representerar. Bakom honom står hela panslavismen, den rörelse som uppstod under 1800-talet delvis med Dostojevskij själv som ivrig förespråkare och som gick ut på att förena alla slaver med varandra i ett slags interslavisk rasism med alla slaviska folk som det enda utvalda folket. I egenskap av panslavist är Zjirinovskij så angelägen om att flirta med slovener och bulgarer, slovaker och slavonier, polacker och kroater och alla andra slaviska folk, och överallt där det finns panslavism har Zjirinovskij fått stöd. Denna rörelse är det livsfarligt att underskatta.

Tjajkovskij som symfoniker och melodiker

Som symfoniker är han väl närmast ett parallellfall till Anton Bruckner, den fromme pedanten, som nästan lynchades och åtminstone kunde bli utvisslad när han dirigerade en egen symfoni. Tjajkovskij gjorde heller varken lycka som symfoniker eller som dirigent under sin livstid. Inte en enda av hans symfonier - inte ens den

femte - gick hem hos publiken under hans livstid, utom möjligen under hans gästspel i Amerika. Det var Arthur Nikisch, den förste fantomdirigenten, som först gjorde Tjajkovskij universellt uppskattad som symfoniker.

Ändå var det väl just dessa två - Bruckner och Tjajkovskij - som mest utvecklade den symfoniska formen efter Beethoven. Den enda symfonikern vid deras sida är Brahms, en obestridlig auktoritet och symfonisk mästare, som likväl endast åstadkom fyra symfonier. Bruckner åstadkom nio (egentligen åtta och en halv), och liksom Sibelius egentligen gjorde nio symfonier och inte sju, så gjorde Tjajkovskij egentligen sju symfonier och inte sex.

På ett sätt står Tjajkovskij närmare Brahms än Bruckner. Liksom Brahms kämpade med oöverkomliga komplex av självkritik och brist på självkänsla blev också den symfoniska musiken en övermänsklig kamp för Tjajkovskij i ännu högre grad än för Brahms. Denne levde ju i Wien i centrum för världens musikliv med orkestrar i vartannat gathörn, medan Tjajkovskij levde i det fjärran iskalla Ryssland med dess kvalfulla oändligt mörka vintrar utan någon musiktradition att tala om och utan någon betydande symfoniker före Tjajkovskij. Den ende Tjajkovskij hade att stödja sig på var kemiprofessorn doktor Borodin, den ende som hade kunnat mäta sig med Tjajkovskij om han satsat helt på musiken.

Trots denna ytterst näringsfattiga jordmån presterar Tjajkovskij relativt snabbt sin första symfoni vid bara 26 års ålder. "Vinterdrömmar" är ännu ett försiktigt symfoniskt steg, den känner sig noga för i varje sats och är lika stelt formell som Bruckners mest pedantiska satser. Men samtidigt hör man redan här en omisskännligt personlig prägel, som bara Tjajkovskij har haft. Det hörs tydligast i andra satsen, en klart vemodig melodi, det första exemplet på denna utsökt och speciellt Tjajkovskijska musik, som "bara gråter hela tiden".

Den andra symfonin, "den ukrainska", är betydligt djärvare och full av extravaganta infall. Även här är den andra satsen den mest Tjajkovskijska i en klar och enkel andantemelodi, men i den fjärde satsen brister han ut i ren spelglädje. Han börjar överkomma de formella svårigheterna, och det andra temat i denna sats är åter trots spelglädjen en klar Tjajkovskijskt tragisk sång med tydlig melankoli.

Spelglädjen fortsätter i den tredje symfonin, som kallas "den polska" för den stora avslutande polonässatsens skull med intrikat fuga invävd i ett praktfullt rondo. Här börjar Tjajkovskij redan behärska formerna, symfonin har hela fem satser och är full av jublande vitalitet. (En kuriositet i samband med den "polska" symfonin: Tjajkovskij är ett av de allra vanligaste namnen i Polen, och näst efter Tjajkovskij kompositören blev den kändaste personen med det namnet storfurstinnan Anastasia, den siste tsarens mystiska dotter, som räddades av en soldat med det namnet och gifte sig med honom i Rumänien. Det var anledningen till hennes släktingars bestämda desavouering av henne: en rysk storfurstinna gifter sig inte och får barn med en Tjajkovskij.)

Mellan dessa tidiga symfonier kommer även två andra intressanta orkesterverk. Det är uvertyren "Romeo och Julia", där han för första gången brister ut i sin senare så typiska överväldigande melodiska orkesterklang, och baletten "Svansjön". Denna balettmusik är liten och anspråkslös men ändå det kanske mest typiskt Tjajkovskijska som finns. Vad som framför allt utmärker den är dess långa utsökta pärlband av oförglömligt sköna melodier, som gör att denna balettmusik överträffar all tidigare och samtida balettmusik. Tjajkovskij älskade de franska baletterna och deras kompositörer som Adolphe Adam och Délibes, och på något sätt har han lyckats gjuta in denna ohämmade kärlek till balettkonsten i sin musik som ingen annan. Han lyckades inte lika bra i "Törnrosa", som egentligen bara har en enda vals att ställa upp mot "Svansjöns" enorma melodirikedom, men senare i "Nötknäpparen" kom han kanske ännu högre. Tjajkovskijs balettmusik har aldrig överträffats, och en mycket

stor del av den ryska balettens universella framgång och särklass måste man nog härleda till inflytandet av Tjajkovskijs innerligt varma melodiosa balettmusik.

Genom uvertyren "Romeo och Julia" och baletten "Svansjön" har Tjajkovskij ådagalagt sin främsta ådra och största styrka: melodin. Han är medveten om detta musikaliska guld och skall med åren mer och mer framhäva och förstärka melodin i sin musik genom framför allt förenade melodistämmor i violin, viola och cello. Ingen i Ryssland kan göra vackrare melodier än han, och när man ser sig omkring i världen vid samma tid är det även ont om jämlingar till Tjajkovskij som melodimakare utomlands. Detta märker han även själv, och han noterar med fasa hur musiken befinner sig i dekadens framför allt i Tyskland under sådana musikaliska vilseförare som Liszt och Wagner. Brahms har han respekt för som förvaltare av den rätta traditionen, och Grieg upplever han som en ljuspunkt, men en enda kan han se upp till: Verdi, den enda fullblodsmelodikern i Europa vid hans sida.

Det ska sedan ständigt mer och mer visa sig att det är som melodiker Tjajkovskij har någonting väsentligt att ge. I den femte symfonin låter han för första gången melodin helt överstiga de symfoniska formaliteterna i betydelse, och framför allt den andra satsen är en enda innerlig och ljuvlig orkesteraria alltigenom. Även i den sista symfonin är det melodin som transcenderar allt. Det är bara den sista satsen som inte är helt melodios, och det är också den enda satsen i den symfonin som inte är helt musikaliskt tillfredsställande.

Vilken är då den sjunde symfonin? Det är den så kallade "Manfredsymfonin" opus 58 komponerad mellan den fjärde och femte men efter den andra pianokonserten. Den är på sitt sätt Tjajkovskijs märkligaste symfoni och definitivt den mest ambitiösa. Manfred är en olycklig hamletiskt grubblande och fördömd tragisk hjälte i Lord Byrons poesi. Till karaktären är Tjajkovskijs musik ofta djupt grubblande och sorgmodig när den inte gråter innerligt eller jublar, så det lugubra Manfredämnet passade Tjajkovskijs lynne alltför väl. Intressantast är väl den naturlyriska andra satsen, men hela symfonin är nästan experimentellt djärv och påminner i sina vilda stormar starkt om Sibelius känslösvall i de stora Kalevalaverken. Det är Tjajkovskijs längsta symfoni på nästan en hel timme, och den framförs därför sällan. Den inväntar ännu sin tid.

Det melodiska arvet efter Tjajkovskij förvaltas i viss mån av Rachmaninov och Sibelius men knappast av någon annan. Under Tjajkovskijs tid var konstmusiken den allenarådande i världen. Det var bara den som gällde. På alla restauranger där det förekom musik var det små ensembler som spelade kända melodier vanligen av Verdi eller Tjajkovskij. Straussvalser var väl ungefär det lättaste i musikkväg som förekom på 1800-talet. Endast i engelska music halls förekom det vulgärare repertoarer.

Hela denna höga musikkvalitet som rådde över hela världen sopades bort genom det första världskriget. Därefter först kom vad vi kallar schlagermusik, men den var fortfarande melodios, även fast det kunde dansas charleston till den. Även jazzen höll sig till melodierna ända till efter det andra världskriget. Den melodiosa standarden dog egendomligt nog först bort i den symfoniska musiken genom den utveckling, som genom Mahler först gjorde melodin till en trivialitet, vilket sedan andra utvecklade vidare till fullständig melodios urspårning inom den symfoniska musiken genom modernister som Stravinskij, Schönberg, Bartók och Hindemith. Till och med Richard Strauss upphörde att fästa något avseende vid melodin. Denna levde dock vidare genom operetterna, musicalerna och sedan filmmusiken. Under 50-talet utvecklades schlagermusik såpass intressant att dess melodier kunde bli till sannskyldiga konstverk. Denna utveckling kulminerade under 60-talet med "the Beatles", men redan denna grupp bar inom sig fröet till den totala urspårningen: överdimensionerat slagverk. Från och med 1965 blev den hopplösa utvecklingen den,

att det enda viktiga i den populära musiken blev rytmerna, varvid melodin mer och mer försvann.

Sedan 70-talet är melodin nästan utdöd. Vi har fallit mycket långt och djupt sedan Verdis och Tjajkovskijs dagar.

Den klassiska musikens store sutenör

I två program från BBC har vi fått nöjet att få uppleva alla de stora gamla dirigenterna: Toscaninis minutiösa perfektion som gammal dundergubbe, Bruno Walters innerliga mänsklighet, Furtwänglers magiska inflytande på orkesterklangen, Leonard Bernsteins fantastiska inlevelse och generösa bjudande på sig själv, Sir Thomas Beechams enormt populära musikaliska godmodighet och charm, Otto Klemperers oerhörda formbyggnadssinne, Leopold Stokowskis säregna förmåga att kunna sockra all musik, och så vidare. Även Herbert von Karajan förekom, som övertog Berlinfilharmonikerna efter Furtwängler och även dess särklang. Men Herbert von Karajan var den ende av alla dessa dussintals världsdirigenter som dirigerade med slutna ögon. Han ville inte ha ögonkontakt med någon när han dirigerade.

Han har kallats den mest egocentriske av alla dirigenter, den klassiska musikens störste egoist. Genom Deutsche Grammophon och TV saluförde han den klassiska musiken som ingen före honom, och en stor förtjänst därav stoppade han i egen ficka, så att han blev för klassisk musik vad P.G.Gyllenhammar var för Volvo: en vräkig snobb utan motstycke. Andra kritiker har även ständigt påmint musikhistorien om att Herbert von Karajan som österrikare frivilligt anslöt sig till det nationalsocialistiska partiet redan vid mitten av 30-talet. Ingen av de andra frivilliga eller motvilliga musikaliska kollaboratorerna med nazismen, som Richard Strauss och Furtwängler, gick så långt.

Om någon av de stora världsdirigenterna väcker tvivel är det således Herbert von Karajan. Otto Klemperer dirigerade otympligt och otydligt, han var ytterst oklar som dirigent, men ingen ifrågasatte hans auktoritet och hans kunnande. Furtwängler kunde ge sina musiker en panisk osäkerhet om när de skulle börja, då Furtwängler inte kunde slå en riktig etta, men ingen dirigent lär ha varit så musikaliskt avhållen och vördad som han. Von Karajan var en nästan lika säker och total perfektionist som Toscanini, men han dirigerade med slutna ögon, han bjöd inte på sig själv, hans dominans i media var det viktigaste, han förpackade musiken i plast, satte extrapris på och kammade hem en stor förtjänst; och eftersom hans företag alltid gick med vinst hade ingen rätt att klaga. Och ingen vågade klaga.

Över alla von Karajans inspelningar för Deutsche Grammophon ligger det liksom en gyllene fernissa. Plastförpackningen glänser. Han använde sig bara av den bästa musiken i världen, de eviga publikfavoriterna, och polerade och fernissade dem i oändlighet och fick bra betalt för det. Men i några fall innebar hans plastiska förgyllning av musiken en katastrof.

Han kunde inte dirigera rysk musik, för denna är för bisarr för att tåla någon utslätning. Han kunde inte ens dirigera Tjajkovskij, och hans försök att tolka Musorgskij och göra denne originelle vilde rumsren föll platt till marken. Musorgskij och Stravinskij brukar annars vara bra till att chockera publiken med, men von Karajan kunde med sin tolkning av deras musik bara tråka ut publiken till döds.

Ej heller kunde han dirigera Anton Bruckner. Detta genialiska senromantiska original med sin utåt sett ytterst banala och enformiga, formellt pedantiska musik har en förmåga att under rätt dirigent framstå som ett universalgeni av kosmiska dimensioner. Icke så under Herbert von Karajan. Denne världsdirigent försökte även förpacka Bruckner i plast och saluföra honom med att fuska sig förbi alla de

långsamma satsernas utmaningar genom att dra upp deras tempi intill det dubbla, med endast det resultatet att Bruckner i von Karajans tappning framstår som mera yttlig och banal än någonsin. Eugen Jochum tog bättre vara på Furtwänglers unika förmåga att kunna se vilken klang- och tankevärld som egentligen dolde sig under partituret, medan von Karajan lyckades fuska bort denna förmåga totalt. Von Karajan kunde saluföra alla populära klassiker, men inte Bruckners och Tjajkovskijs djupare känslor och strävanden.

Å andra sidan förblir Karajan den obestridligen främsta tolkaren kanske någonsin av de stora tyska mästarna som Brahms, Beethoven, Schumann och Mendelssohn. Även Sibelius klarade han av, särskilt de senare symfonierna, medan han även går bet på mer vokala mästare som Mozart och Verdi. Han var ingen operadirigent, på vilket område den suveräne Sir Georg Solti slog honom med många hästlängder, då denne i motsats till Karajan fattade att sångare även måste andas. Frågan är om inte även den andre store ungraren bland dirigenterna, Eugene Ormandy, Leopold Stokowskis efterträdare för The Philadelphia Orchestra, även hade ett bättre och mänskligare stilgrepp om de högst sjungande klassikerna, främst Tjajkovskij. Endast Jevgenij Mravinskij kunde väl dirigera Tjajkovskij ännu suveränare än Ormandy.

Kort sagt, Herbert von Karajan förblir mycket kontroversiell som Europas och Deutsche Grammophons centralldirigent och klart underlägsen många andra.

Glenn Goulds tragedi.

Han gjorde en sak som han aldrig skulle ha gjort: han tog ut skilsmässa från publiken. När han 1964 gav sin sista konsert i Los Angeles efter världens mest lovande karriärstart som obestridlig första-rangs-pianist var det för att sedan för resten av sitt liv stänga in sig i sin egen värld, bara lyssna på sig själv, bara dialogisera med sig själv och ständigt krympa sin egen repertoar, - i stället för att fortsätta umgås med all världens publik, fortsätta utveckla sig själv genom umgänge och utbyte med andra, bredda sin repertoar, fördjupa sitt kunnande och expandera. Men nej, Glenn Gould snöade in i Canada och fortsatte visserligen göra skivinspelningar så länge han levde men bara inom den redan tillgodogjorda repertoaren med Bach som ensam auktoritet med visserligen litet stänk av Schönberg och Hindemith och andra knepiga musiktekniker men med alla de riktiga melodikerna - Chopin, Schubert, Schumann och större delen av Beethoven - ignorerade, som om de inte tillhörde musikhistorien.

Varför slutade han ge konserter? Han ville koncentrera sig på det väsentliga inom musiken och komponera själv. Av komponerandet blev det inte mycket, och ensamheten med "det enda väsentliga" blev så nervpåfrestande för honom att han med åren blev alltmer tablettberoende, och hans pillerrepertoar var inte liten - allt från dämpande valium till allt som piggar upp, med riskerandet av hjärtats välstånd som resultat, varför fler piller måste prövas för att förebygga detta, och så vidare. I den vevan försvann Chopin, Beethoven och de andra.

Han förblir den mest lysande tolkare som Bach har haft på piano, och hans inspelningar kommer alltid att hålla. Men varför måste ett så lysande geni börja begränsa sig i stället för att utveckla sig vidare?

Min allra sämsta dikt

Dracula
vill ej det man gör med Ulla;
- bara suga blod,
det enda han förstod.

- *Mästerhunden Fidelio*, (som inte känner någon Ulla.)

Isabel Allende och "Andarnas hus"

Enligt dem som har läst hennes övriga romaner har hon aldrig lyckats överträffa sin första "Andarnas hus", som filmatiserades i fjol av Bille August. Många irriterades av skillnaderna mellan boken och filmen. Den största skillnaden var att boken skrevs av en kvinna medan filmen gjordes av en man. Mycket av bokens rikedom på nyanser och detaljer försvann i filmens strängare koncentration av materialet med starkare konturer på personligheterna. Bland annat rationaliserades Claras tvillingsöner Jaime och Nicholas bort med deras gemensamma intressanta dam Amanda och även dotterdottern Alba, vars historia ersätts av modern Blancas, varvid handlingen kortas ner med en generation och 30 år.

Trots filmens mycket strängt och uttalat dramatiska karaktär är dock boken ännu mer dramatisk och framför allt mer fantasifull. Den är nästan surrealistisk i sitt myllrande hav av exotiska detaljer, vilket naturligtvis är betydligt mer flegmatisk skandinav inte kan ha något som helst sinne för. En sådan roman hade egentligen krävt en filmmakare som teamet bakom den mexikanska "*Santa Sangre*" med dess färgstarka blandning av Bunuelsk surrealism och den blodigaste tänkbara latinskt överdriftsspäckade dramatik. Jedorowskis (var det så familjen hette?) passionsdrama om helgonet "*Santa Sangre*" var väl kanske litet väl magstarkt, men ett mellanting mellan "*Santa Sangre*" och Bille August hade väl varit idealet för Isabel Allende med sin mycket romantiska fantasirikedom blandad med en moderligt stark och mycket jordnära realistisk mustighet.

Filmrapporter

Som vanligt finns det många filmer att diskutera, och egentligen borde varje sedd film få en artikel för sig, ty alla de gångna veckornas sju sedda filmer förtjänade tankvärda utläggningar. Låt oss ändå börja från botten och inleda med den sämsta.

"*The French Connection*" eller "Lagens våldsamma män" var på sin tid mycket berömd och fick ett antal Oscars fastän den bara handlar om gangsters av den värsta sorten och poliser av den våldsammaste sorten. Dramat om jakten på en heroinliga i New York med vilt skjutande från början till slut med många offer, däribland även en polis av misstag dödsskjuten av en polis, som hade skjutit ihjäl poliser av misstag förut, hade dock sitt dokumentära värde. Dess historia var sann, och efter månader av hetsjakt och dygnet-runt-bevakning kunde hela heroinligan sättas fast och ställas inför rätta - varvid nästan alla frikändes i brist på bevis. Chefen bakom ligan undkom oskadd till Frankrike. Filmens intressantaste sekvens visade hur den ilsknaste polisen beslagtogs en privatmans bil för att förfölja ett tunnelbanetåg med heroinligans kallblodigaste mördare ombord, hur polisen orsakade kaos i hela New York-trafiken i jakten och fullständigt kvaddade den lånade bilen för att till slut möta den eftertraktade heroinlangaren, ett nyckelvittne, - och i misstag skjuta ihjäl honom.

Vapen var också huvudingrediensen i den engelska "*Oh mr Porter!*" från 30-talet, en komisk klassiker om en misslyckad stins som placeras på en gränsstation mellan Irland och Ulster och där råkar ut för ett häftigt gäng vapensmugglare, som har som specialitet att låta engelska stinsar försvinna med jämna mellanrum. De talrika buskisscenerna med kalsongtvätt, sällskapsresor på irrfärder, krogslagsmål och väderkvarnsbataljer som utklassar Don Quixote, slutade omsider med en hisnande otrolig tågkapplöpning där slutligen det anrika ånglokomotivet "*Gladstone*" spränger sig själv till järnskrot på stationen i Belfast - en komedi av stora mått med oemotståndliga irländska miljöer.

Fart var det även på komedin "Gudarna måste vara tokiga" från Sydafrika om den lille bushmannen som råkar ut för ödet att hitta en Coca-Cola-flaska i terrängen som slängts ut av en tankspridd flygplanspilot. Bushmannen får efter överläggningar i byalaget uppdraget att återgälda flaskan till dess rätta gudomliga ägare och traskar iväg till gudarnas land - civilisationen. Denna visar sig huvudsakligen bestå av stressade vettvillingar och terrorister i besinningslös jakt på varandra med bomber och kulsprutor, och bushmannen får ett sällsamt perspektiv på de gudomligas värld. Filmen är som en klassisk fabel fylld av vishet och hälsosam självironi, och naturligtvis blir det den lille bushmannen som ensam klarar upp alla de vita gudarnas många dilemman.

Betydligt allvarligare var det italienska dramat "*Conspiracy of Hearts*" från andra världskrigets slutskede, när tyskarna tagit över kontrollen av Italien från Mussolini och skall verkställa Führerns sista vansinniga befallningar och spärra in alla italienska judiska barn för vidarebefordring norrut. Ett nunnekloster gömmer och hjälper sådana judiska barn att fly under ledning av Lilli Palmer som abedissan, och situationen blir ständigt mer tillspetsad, outhärdlig och ohållbar. När till slut tyskarna har kommit på vad som försiggår och skall ställa Lilli Palmer och några andra nunnor inför exekutionspatrullen får italienarna nog, och det blir tyskarna som blir skjutna i stället. Katolska kyrkan må vara from, men den är även mänsklig, och barnen och nunnorna räddas. En oerhört gripande och olidligt spännande film. Den var naturligtvis engelsk, och så var även detta filmknippes yppersta klassiker från 1947 av David Lean, "*Brief Encounter*" med Trevor Howard och Celia Johnson med Noel Coward som tillställningens författare.

Vad är det som gör denna enkla historia så djupt gripande? Naturligtvis är regin över all kritik berömvärd i sitt mjuka sätt och sin skira nyansering, och skådespelarprestationerna är övertygande nästan som om allt var dokumentärt. Hela filmen igenom lyser av värme genom de intima samvaroscenerna och de mycket hemtrevliga och mysiga vardagshemscenerna i all deras enkelhet, men allt detta räcker inte till för att förklara filmens unika särklass. Dess historia är den trivialaste tänkbara: gift dam med barn möter gift man med barn, tycke uppstår samt ett förhållande, som varar i några veckor. Filmen börjar efter förhållandet och ägnar sig mest åt Celia Johnsons vackra bedrövade ögon och melankoliska återblickar. Men genom hela filmen förekommer ett extra undermotiv: dess enda musik är Rachmaninovs andra pianokonsert, som hela tiden dyker upp på nytt i känsliga sammanhang. Denna musik är exakt anpassad efter de agerandes känslor. Här har vi kanske hemligheten: musiken som medel till att illustrera och framhäva filmaktörernas känslor med överväldigande verkan. Rachmaninovs musik framstår som desto mer romantisk i kontrast mot filmens enkla miljöer med ett järnvägskafé som huvudskådeplats.

Vi fick två biljetter till filmfestivalen: "32 kortfilmer om Glenn Gould" och "Ludwig 1881" om konung Ludwig II av Bayern.

Ludwig II

Vi har redan berört hans tragiska fall i samband med artikeln om ärkeknölen Wagner i nr 16. Den nya filmen "*Ludwig 1881*" skildrar detta hans levnadsår och den resa han företog detta år tillsammans med skådespelaren Josef Kainz, som sedan även kom att spela en avgörande roll i Stefan Zweigs liv för dennes dramatiska bana. Filmen är intressant att jämföra som kontrast mot Viscontis storfilm för 20 år sedan. Visconti skildrade konungens öde subjektivt och onödigt utbroderat medan denna nya film (av bröderna Donatello och Fosco Dubini men filmad på tyska på autentiska platser med Helmut Berger som konungen, som även gestaltade samma roll i Viscontis storfilm för 20 år sedan) är nästan demonstrativt mera objektiv och dokumentär. Inga onödiga utvecklingar förekommer, och allt är hämtad från en dokumenterad verklighet. Konungens vetenskapliga och tekniska intressen belyses på ett sätt som Visconti inte gjorde, samtidigt som hans kungliga förryckthet framstår som mera naken. Visconti tenderade att ta konungens parti mot hans omvärld, medan denna film är helt och nästan hänsynslöst opartisk. Därmed blir den även ganska torr trots all sin skönhet.

Genom sin begränsning till bara ett enda år av konungens regeringstid framgår ej heller hans personliga tragedi ur filmen. Vi ska inte fördjupa oss i den här, men filmen hade kunnat få fram den bättre just emedan 1881 innebar den sista och avgörande krisen för konungens tragiska personlighetsutveckling.

Efter den bittra besvikelsen på Wagner vid dennes svek och förräderi 1865 efter genomförandet av "Tristan"-projektet med konungens pengar, då Wagners rymning med sin bästa väns och medarbetares Hans von Bülow's hustru Cosima ledde till offentlig skandal och krav på konungens avsättning, slöt sig konungen inom sig själv och började som en annan Tiberius i stället ägna sig åt en egen värld för sig bortom den usla mänsklighetens. Han byggde sina slott och höll sina privatbanketter ensam med gamla spöken tills han upptäckte hovskådespelaren Josef Kainz och denne väckte nytt hopp och ljus i konungens djupt nedtryckta själ. Han bjöd skådespelaren på en resa till Schweiz varunder skådespelaren skulle recitera ur Schillers "Wilhelm Tell" på alla de i dramat förekommande platserna. Tyvärr motsvarade skådespelarens prestationer inte konungens förväntningar. Den arme Kainz försov sig, han trivdes bättre i storstaden München inför en större publik, han var inte van vid strapatser i bergen, när han skulle recitera för kungen började han själv gäspa mitt i av brist på sömn, och så vidare. Konungen blev besviken. Han skickade hem Josef Kainz, och därefter blev hans isolering fullständig. Samtidigt började hans regering bojkotta hans vidare kostsamma byggnadsprojekt, det sista slottet Falkenstein blev aldrig ens påbörjat, han förlorade helt kontakten med verkligheten och med mänskorna, och den tragiska upplösningen med revolution och detronisering blev oundviklig. När han drucknade tillsammans med sin psykiater doktor Gudden ute i Starnbergsjön på pingstdagen 1886 hade han sannolikt själv dragit med sig läkaren ut i vågorna, när denne med tanke på sin egen prestige och sitt ansvar försökt hindra konungen från att dränka sig, så att den olycklige monarken fått med sig sin cyniske plågoande i sitt livs desperata demonstration och enda gyttjebrottning mot sitt ödes övermakt. Han var bara fyrtio år. Bayreuthfestspelhuset hade då redan stått färdigt i tio år till Wagners stora förnöjelse, sedan konungen hade bekostat det åt honom.

Göteborgs 17-e filmfestival

Naturligtvis är det ett sant nöje att hänga med på detta omfattande jippo, där man verkligen har möjlighet att träffa människor och uppleva storartade ting och inte

minst kulturpersonligheter, men den största fördelen med denna festival är ändå att man till skillnad från vanliga bioföreställningar här slipper råka ut för beskurna och förkortade biodukar, så att en del av filmen inte kommer med. Göteborgs filmfestival har alltid varit noga med att visa filmer i absolut format utan någon beskärning varken upptill eller nertill eller på sidorna. Den vanliga biopubliken är tyvärr så avtrubbad att den inte ens märker att normala kommersiella biograffilmer aldrig visas i sitt egentliga format. I äldre filmer kan det till och med hända att personer på bioduken blir halshuggna. Detta är naturligtvis ett otolererbart missförhållande.

Poetisk debatt

Poeten Kenneth Insuláhn skriver att han är upprörd över att vi finner hans dikter vara "modernistiska" och sakna både rim och meter. Han menar att innehållet i en dikt bör vara det enda av något intresse, vilken åsikt han menar sig dela med både Gunnar Ekelöf, Hjalmar Gullberg och andra stora diktare. Han fattar att den s.k. postmodernismen saknade både rim och meter åtminstone hos de stora poeterna.

Detta inlägg kräver en utläggning om vad som egentligen är postmodernism. Fritänkaren har uppfattat postmodernismen som en reaktion mot modernismen, ett revoltförsök mot den totala upplösningen av alla former och ett försök att återvända till tidigare konventioner, alltså vers, meter, skönhet och form inom poesin, klassicism inom arkitekturen, melodik och sonatform inom musiken, realism inom konsten, och så vidare. Detta är även Oxfords definition av postmodernism.

Naturligtvis är tanke- och själsinnehållet i en dikt dess enda väsentlighet, men om detta då formuleras utan rim och meter - varför då ge det en falsk diktform i stället för att formulera det enklare på ren prosa?

Naturligtvis är en dikt som följande väldigt sofistikerad: -

Varandets revir

Kontakten
med viljan att leva och finnas
i kontrast
till utplåning, medling och anpassning till jordens idéer

Ger
plats för dig själv att vara den du är
frihet för viljan att trampa din mark
krafter att bryta med negativism

och
nyckeln till skapandets obegränsade rike
där ingen bestämmer över din dag
utan du själv

Begränsningarnas koder är en självklar läxa
Men att fatta vidden av sig själv
är en konst

(- Elisabeth Sanderson)

- men egentligen är alltsammans ren prosa i två meningar. Den enda skillnaden från ren prosa är att i denna konstlade diktform avslutas inte meningarna med någon punkt.

- Ett annat exempel:

Min familj

Vreden är min lillasyster,
alltför liten för att förstå.
Det flyende hoppet är min broder,
alltför nära för att rå på.
Den falska sorgen är min moder,
alltför inlärd för att skrattas åt.
Den svunna kärleken är min fader,
i ett dunkel dit ljus ej kan nå.

(- Carina Gustavsson)

Denna dikt är enkel och bristfällig i sin torftighet men är ändå en dikt med en inre, hemlighetsfull mening som man måste söka efter genom att tänka efter. Den har trots allt rim och reson, även om allting haltar, men poesins äkta element finns där, fastän den som dikt varken är modernistisk eller postmodernistisk. Den är bara äkta.

mera debatt och dikter i nästa nummer,
hoppas vi.

Samtal i Jerusalem, del 2.

Många som rest till Israel har haft den upplevelsen att de känt sig mera välkomna där än någon annanstans. Jag gjorde samma erfarenhet. Mottagandet blev överväldigande. Vad som överväldigade en mest var denna känsla av sund demokratisk frihet, blomstrande konstruktivitet, en glödande positiv energi och en välvilja som omfattade hela världen. Jag mindes att mitt starkaste intryck under hela Egyptenresan 1992 var av öknen i Sinai som blomstrade mitt i vintern och som flödade av rinnande vatten. Uppodlingen av öknen har blivit något av Israels uppbyggnads signaturmelodi och kännemärke. Dessutom kom man rakt in i Israels jordgubbssäsong (i januari). Medelhavet var 18-19 grader varmt, allt var grönt, och från den övre hallen i det anspråkslösa hotellet kunde man sitta och arbeta i lugn och ro och samtidigt ha utsikt över havet i solnedgången. Jag överväldigades av stormtrivsel från första början.

Den första dagen i Jerusalem.

Den andra sidan av den överkliga drömtillvaron i Israel visade sig snart: Israel är inte ett billigt land. Priserna är obetydligt lägre än i Sverige, maten är dyr, och det är ont om vatten och elektricitet. Typiskt nog kom man dit just när det började regna för första gången på månader, och Jerusalem var inte lika gyllene i regn och mulet väder som i Sions bländande solsken.

Jag hade emellertid tur som fått plats på ett hotell i just Natanya, ett badparadis för turister, en snabbt växande immigrantstad där alla språk och alfabet gör sig hörda och skyltas med: franska och ryska hördes nästan mer än engelska och

hebreiska. Det är en grön och rik stad full av oaser i motsats till det mera ghettoliknande stengyttret Jerusalem.

Jag trädde in i staden genom Jaffaporten (Antikens berömda Joppeport) och passerade därvid genast Davids torn som första byggnad med Herodes palats där bakom någonstans. I stället för att gå rakt på Den Heliga Gravens Kyrka vände jag till höger och passerade genom de armeniska kvarteren. Här påminns man genast om historiens första stora överlagda folkmord: 1,500,000 armenier mördades med berätt och överlagt mod fullt avsiktligt av turkarna bara i april 1915. Systematiskt transporterades de bort från sina hemtrakter till avrättningsplatserna där många armenier slutade med sitt avskilda huvud spetsat på en påle. Tyskarna har betalat för förintelsen av judarna i den mån de kunnat det, men turkarna vidkänns ännu inte idag förföljelsen och utrotningen av armenierna för deras språks, kulturs och kristna religions skull. Enligt det moderna Turkiets historia har helt enkelt något sådant aldrig ägt rum.

Min väg förde mig fram till Sionporten, Jerusalems sydligaste port med berget Sion och Davids stad längre mot öster. Sedan gick jag upp till Den Heliga Gravens oformliga kyrka med alla sina outforskliga mysterier. Som namnet antyder utgörs kyrkans hjärtpunkt av den så kallade Heliga Graven, som liknar allt annat än en grav. Miljontals besökare har gjort samma erfarenhet av detta bisarra ställe och lämnat det med samma besvikelse. I stället för en grav hittar man ett trångt litet överbelamrat kapell av rysch och plysch och krimskrams in absurdum med allsköns kitsch. De ansvariga har helt enkelt gjort allt som stått i deras förmåga för att oigenkännliggöra den graven som sådan och i stället sminkat ansiktet så att hela ansiktet gått förlorat.

Däremot blev man ganska knäsvag när man vandrade genom kapellet som byggts över Golgata och man faktiskt fick se den kalksten som givit platsen dess namn: det är en sten som naturen själv format till en dödska.

Det är lätt att vandra vilse i kyrkan med alla dess kapell och sidogångar, underjordiska gångar och gallerier, extra tillbyggnader och charmiga labyrintsystem, där alla blindgångar åtminstone tar slut ganska fort; så det är skönt att komma ut därifrån igen.

En osmaklig upplevelse utanför: en liten pojke erbjöd sig att visa mig vägen. Det var tydligt en muslimsk gosse, och det var tydligt att han ville tjäna pengar genom detta förklädda tiggeri, men jag blev inte av med honom. När han visat mig vägen gav jag honom en halv shekel (1:50 kronor). Han blev mycket besviken. Hans otacksamhet var total. Vem trodde han att jag var? Bara en rik och dum turist som alla andra västerlänningar? Han misstog sig totalt, och det var inte mitt fel.

Så kom jag fram till Klagomuren och fortsatte ut genom Dyngporten. Genom Kidrons dal förbi Sakarjas, Josafats och Absaloms gravar gick jag upp till Getsemane. Alla Nationers Kyrka eller Basilikan över Jesu Ångest fann jag vara en av Jerusalems vackraste och intressantaste fastän den byggdes först 1919. Talrika nationer hade bidragit med mosaiker och glasfönster, bland andra Belgien, Frankrike, England, Italien, Brasilien, Argentina, Chile, USA, Canada, Polen, Ungern, Irland och några till, och resultatet var en sällsynt harmonisk modern kyrkobyggnad. Själva ortagården med de flertusenåriga olivträden väckte dock en större andakt än någon kyrka kan göra.

Högre upp ligger en ekumenisk böneträdgård instiftad av påven Paulus VI och en fransk präst. Även detta är en sällsynt harmonisk plats med en idealisk utsikt över hela Jerusalem. Tanken bakom trädgården var att alla nationer och religioner här skulle kunna bedja tillsammans för fred och försoning världen över.

Tillbaka i Jerusalem återinträdde jag genom Lejonporten och följde hela Via Dolorosa. Innan jag kom tillbaka till Den Heliga Gravens Kyrka svängde jag av till vänster för att äntligen uppsöka rabbi Yohanan. Det var dags för honom nu.

Det var en liten gammal man med världens vänligaste utseende men med knipsluga ögon som samtidigt vittnade om en stor och underfundig humor. Det var en man med både omätlig lärdom och stor fantasi.

Dessutom var han fruktansvärt munvig. När han väl kom i gång var det omöjligt att få honom att sluta, och det värsta var, att det var han som frågade ut mig. Han ville veta allt som jag inte visste något om, och han gav sig inte. Ju mindre jag visste, desto mer tog han för givet att jag måste veta om saken.

Somliga saker kunde jag dock stimulera hans nyfikenhet i. Jag hade ju själv varit med vid den märkvärdiga konferensen i Egypten för två år sedan och kunde därför berätta en hel del om den saken. Själv hade han inte kunnat vara med emedan han var rabbin. Därför hade han skickat en god vän i stället, en mer civil israel, som sedan farit iväg med konferensens enda kvinnliga deltagare.

Därigenom kom vi småningom mest att tala om Johannes. Han var ganska kritisk mot honom mer som mänska än som teolog. "Han är en verklig äventyrare men framför allt en stor skådespelare. Han söker och söker och gör stora nummer av alla sanningar han tycker sig finna men blir aldrig nöjd med dem utan drar vidare bort ifrån dem och lämnar dem ifrån sig för att ständigt bara gå mera vilse. Han kommer aldrig att bli nöjd men ständigt göra stor teater av sina besvikelser. Han borde ha blivit skådespelare i stället, som er påve. Då hade han gjort framgång. Om det inte hade varit för hans blonda utseende och mer storväxta gestalt hade jag tagit för givet att ni kanske var bröder. Era personligheter är mycket lika varandra, fast du är mera försiktig och jordnära. Han tycks nu ha fått den idén att det är tibetansk buddhism som ska frälsa och förena hela mänskligheten i en gemensam tro, och den idén försöker han göra legitim med att påstå att er Jesus skulle ha varit i Tibet, en helt absurd idé som han väntar sig att folk ska tro på. Jag ser det mera som ett patetiskt försök i desperat riktning från hans sida att försvara sin egen ortodoxa kristendom mot allt mer påträngande yttre influenser från Indien och Tibet. Tror du inte det?" Jag kunde inte svara på den frågan.

"Vem av er konstruerade för resten denna 'nya dekalog' i Egypten? Var det du eller han?"

"Vi gjorde det tillsammans strax innan han lämnade Sverige i januari 1992."

"Den är inte dum, men den är svår att förstå. Den är inte så lättfattlig och enkel som Moses riktiga dekalog från Sinai, där det viktigaste och ur senare historisk synpunkt intressantaste budordet är 'Du skall icke dräpa'. Det är det kortaste och enklaste av alla budorden, ingenting är lättare än att låta bli att gå och döda sådant som lever, och ändå är det just det budet som överträtts mest av alla. Judarna själva gjorde det först med Moses i spetsen. Ser man budet som det är utan senare modifieringar, så betyder det helt enkelt att man skall låta allt levande leva. Inget bud är mera förnuftigt och mer moraliskt. Vi judar och ni kristna har alltid tagit för givet att det bara är människor man inte skall döda, men det står faktiskt inte så. Det står bara rent och slätt att man inte ska döda över huvud taget. Och det budordet ligger som en grundsten för världens tre blodigaste religioner, judendomen, kristendomen och islam. Det är omöjligt att utreda vilken av de tre som mördat och slaktat mest, men judarna är i alla fall de som har fått mest fan för det.

Ur den synpunkten är buddhismen mera beundransvärd som faktiskt satt det i system att låta allt levande leva och det i beundransvärd konsekvens och ärbar pacifism. Så kanske vår Johannes där uppe i Asiens berg ändå är på rätt väg. Vi får se."

Det började skymma redan, det var redan omöjligt att fotografera fastän solen ännu inte gått ner, och jag måste tänka på min återresa till Natanya. "Om du kommer igen i morgon skall du få litet undervisning," lovade rabbinen.

"Om vad?"

"Om vad judendomen och kristendoen egentligen är för religioner, och om vad Moses och Jesus egentligen var för ena karaktärer."

Med dessa frågetecken lämnade han mig åt mitt öde.

När mörkret sänkte sig över Israel framträdde fullmånen alldeles klar. Den skulle nå sin största fullhet under torsdagen på eftermiddagen, som var den dag då jag hade mera samtal att se fram emot med den gamle rabbi Yohanan.

(forts. i nästa nummer.)

Rapport från Tibet (9)

Härmed återtar "turisten", som reste till Tibet för sin hälsas skull, sin skildring av resans vedermödor och intryck.

15.

Knappt hade vi kommit tillbaka till Lhasa igen så blev den ena efter den andra magsjuk igen. Snart var fem av männen utslagna och däribland den ena reseledaren. Den egentliga reseledaren hade trots så många tidigare vistelser i Tibet legat dödssjuk i tre dagar under vår rundtur norrut.

Den tibetanska diarrén är någonting alldeles förfärligt. Det börjar med att man blir sprängfylld av gas, som man inte kan få ut. Det är oerhört plågsamt, spänningarna i magen är olidliga, och har man tur kan man få ut gasen genom rapningar. Sedan börjar lavemanget fast motsatsen eller den nedåtriktade fontänen. Under ett helt dygn bara rinner man ut i kloaken; det finns ingenting man kan göra åt saken. Om man då dessutom ligger i tält ute i vildmarken och fontänen behagar börja spruta plötsligt när man på natten ligger i sovsäcken så är man sannerligen förlorad och alla ens kläder också.

Min rumskamrat överansträngde sig tydligen igen den 23.7, då tydligen hans mystiska samtal med mystiska kollegor avslutades, och följande natt drömde han bara om energiska hantverkare som höll på i vårt sovrum med att måla om, byta gardiner, laga fönster, snickra, och så vidare, utan att de förstod att det var lämpligare att göra sådant på dagen. Han började spruta klockan fem på morgonen. Dagen kröntes av lunchen hos borgmästaren, vars högtidlighet inte blev helt till allas belåtenhet, då alla inte fick sitta vid samma bord; utan det blev ett honnörsbord och ett minoritetsbord, vars sex utbölingar fick sitta och titta sex av honnörerna i ryggen. Borgmästaren erbjöd sig att bjuda den som önskade på whisky, endast två anmälde sig frivilligt, varpå det visade sig att hotellrestaurangen inte hade någon whisky. I stället bjöd borgmästaren då på ett slags ciderläskeblask, som märkvärdigt många ville ha. Bredvid borgmästaren satt det en kines som bara kunde kinesiska fastän han bott 24 år i Tibet, och man frågade sig om han var en politruk eller borgmästarkontrollant. Borgmästaren var tibetan och mycket hjärtlig och visste inte hur länge han skulle få fortsätta vara borgmästare. I varje fall hade han redan hunnit starta mängder av berömliga skolbyggnadsprojekt omkring i hela Tibet mot vilka vår enda lilla svenska skola framstod som ett tillskott av en droppe i oceanen. Men hellre en generös droppe än ingenting alls, och troligen motsvarade inte heller alla borgmästarens vidlyftiga skolprojekt mer än bara en bråkdel av det verkliga behovet.

Man kommer tyvärr inte ifrån att den kinesiska närvaron i Lhasa är oerhört deprimerande. Man märker det inte de första dagarna, men efter tre dagar börjar man upptäcka kinesismens förlamande och deprimerande effekt på det tibetanska livet. Innan kineserna kom fanns det inga flugor i Tibet, och tibetanerna menar att flugorna är avrättade kinesiska reinkarnerade soldater, som man bör låta leva så att

de får genomgå sitt straff av föraktlig flugexistens. Innan kineserna kom fanns det inget öl i Tibet. Genom ölet har alkoholkonsumtionen tilltagit kraftigt, och man påträffar sönderslagna flaskor överallt och även ute i naturen för lekande barn och hundar att gå och skära sig på. De flesta tibetaner som dricker är arbetslösa, och de slår sönder flaskorna av ren förtrytelse. De kan inte få något jobb emedan de saknar utbildning emedan kineserna berövat tibetanerna deras utbildningsmöjligheter. Sedan säger kineserna: "Se på dessa värdelösa tibetaner! De duger ju till ingenting! De kan varken arbeta eller studera!" Och med det som argument inplanterar de fler kineser i Tibet utan att ens ifrågasätta deras egna kinesiska herrars politik när de med våld berövar tibetanerna både rätten till utbildning och rätten till arbete.

Med den största svårighet kunde min rumskamrat på eftermiddagen efter den sällsamma banketten ta sig ut på stan för att säga adjö till sina vänner. När han kom tillbaka igen fortsatte han genast att spruta. Detta är vår sista dag i Tibet, och jag frågade honom om han tyckte att resan hade varit värd sitt pris. Svaret var ja och nej. Priset hade varit högt, och den största svårigheten hade för hans del varit att han känt sig bunden av skolföreningen och dess aktiviteter. Bara tre dagar hade han kunnat ge åt sina egna kontakter och den improviserade men kanske ändå nog så viktiga konferensen, medan 25 hade gått åt till att följa med i gruppens program. Å andra sidan hade han fått se mera av Tibet än vad han hade kunnat drömma om och fått en introduktion i alla de viktigaste klostren omkring Lhasa (utom Samye, det allra äldsta), och inte ens hans vänner Westerberg och Kim hade ännu upplevat Nam Tso. Han menade att fördelarna uppvägde nackdelarna. Själv tyckte jag att han underskattade resultaten av konferensen och sina egna insatser i den, och jag tyckte att genomförandet av en sådan konferens var något att vara stolt över och något som omedelbart borde överskugga både priset, diarréerna, strapatserna och eventuella mindre besvikelser på vissa gruppmedlemmars ytliga turistmentalitet.

16.

Vad ska man då säga om Kina? Vi begav oss ut till den kinesiska muren tidigt om morgonen innan ännu turistfloderna hunnit vakna. Vi kom ostörda upp på muren och fick ta del av all dess vidunderlighet. Problemet var bara det att man inte såg någonting då dimman låg tät och det dessutom regnade. Vi fick promenera bäst vi ville i allsköns ro upp och ner för muren, vilket var som att beträda en berg- och dalbana till fots, i drypande väta, ogenomtränglig dimma och äckligt regn utan att se något av landskapet eller ens det närmaste tornet framför oss, som världens blindaste turister. Det hela var ganska ironiskt.

Vi fick även gå ner i de kejsarliga gravarna från Mingdynastin under 14-1600-talen. Dessa gravar var bara en då de andra ännu var outgrävda. Under marken hade kejsaren byggt liksom en bunkerstad åt sig och sina döda gemåler. Det var ett jättelikt förvaringsrum för tre lik byggt med lika astronomiska allmänna medel som den kinesiska muren, som kejsaren använde en femtedel av Kinas befolkning till att bygga under 15 år. Minggravarna var som byggnadsverk ännu tommare. Som en i vår grupp uttryckte det: "Mycket intressant att ta sig så djupt ner under jorden för att få se röda trälådor. Det här liknar mest en utställning hos en eldbegängelsebyrå." Och märkvärdigare än så var inte resultatet av all denna Mingkejsares fåfånga.

Och vad ska man då säga om Kina idag? Nu kommer mina åsikter att färgas ganska mycket av min rumskamrats, och hans slutsatser var i sin tur mycket starkt färgade av hans vänner och främst Johannes Westerbergs. Min egen erfarenhet var tyvärr att kineserna var ohederliga och osympatiska. "Lita aldrig på en leende kines!" sade min rumskamrat ständigt till mig, och jag fick tyvärr erfara att hans varning var befogad. Kineserna betraktar utlänningar från väst som penningmjölkcor utan mänskligt värde som bara är till för att utnyttjas och mjölkas. Deras

utpressningsmetoder är generande och besvärliga, och enda sättet att undvika dem är till slut att bara gå förbi dem och vägra befatta sig med dem. Kineserna är alltför opportunistiska för att kunna göra affärer på ett hederligt sätt. Kina är därför som nation ännu mycket omogen, knappast rumsren och knappast en nation bland de andra nationerna. Naturligtvis bör man se detta mot bakgrunden av Kinas olyckliga 1900-talshistoria, då allt bara gick på tok för Kina från början till slut, men mest ansvarig för situationen gjorde sig en enda man: Mao Zedong.

Det har sagts att kulturrevolutionen under Maos sista tio år genomfördes av 'de fyras gäng' och att Mao själv var oskyldig, men vem som än genomförde kulturrevolutionen så var Mao det kinesiska kommunistpartiets ende ordförande och därigenom den högste ansvarige. Faktum är att han ville kulturrevolutionen själv, han tyckte det var roligt, och den kom inte av sig förrän tre år efter hans död och hade då rasat i hela Kina med Tibet och Sinkiang i fjorton förfärliga år av terror och förödelser. Mao var även ensam ansvarig för alla de andra katastrofala misstagen under hans tid, som användandet av jordbrukarmassorna till industriarbetare så att det blev hungersnöd och 43 miljoner kineser omkom på grund av detta, han var den drivande kraften bakom kärnvapensprängningarna i Sinkiang, den brutala ockupationen och omfattande förstörelsen av Tibet och hela dess kultur, anfallskriget mot Indien på två fronter och alla de omfattande stalinistiska massavrättningarna inom det egna landet på sådana oliktänkande som han själv uppmuntrat till att komma med uppbygglig kritik mot regeringen så att denna skulle kunna bättra sig. Den bättrade sig inte utan avrättade kritikerna i stället. En sådan man började den lika gode kålsuparen president Nixon av Amerika göra affärer med från 1972. Dessa USA:s affärer med Kina har sedan dess aldrig avbrutits utan ständigt bara utvecklats, så att Kina idag är den nation i världen som får mest hjälp från USA.

Även i Europa besjälades man redan på 60-talet av denna vurm för personkulten i Kina. Jean-Luc Godard gjorde en smickrande film om Mao, överallt i Europa engagerade sig intellektuella för kulturrevolutionens sak, att ta parti mot Amerikas inblandning i kriget i Vietnam hade som konsekvens att man måste ta parti för Mao med allt vad Mao innebar, och alla struntade i tibetanerna. Tibet var levande begravet 1966-79, klostren var döda och förstörda, ingen tibetan fick praktisera någon form av buddhism, och först när tibetanerna fick komma fram igen efter 1979 och livet fick börja om från början igen i klostren började man acceptera att tibetanerna över huvud taget fanns till. Men före det var det bara fritt fram för Maokulten i hela Europa. Han inte ens kritiserades. Och eftersom de levande begravda tibetanerna inte gav ett ljud ifrån sig i sina gravar, fastän de ännu levde, så ansågs de inte existera. Denna totala likgiltighet inför tibetanerna och deras totalförstörda civilisation och kultur är ett brott som hela den 'civiliserade' världen gjorde sig medskyldig till: den blundade och teg inför det värsta brottet mot mänskligheten efter det andra världskriget, och detta brott fortsätter ännu idag att begås av alla som utan att ens rycka på axlarna låter Kina fortsätta förtrycka Tibet.

Kommunistpartiet sitter ännu vid makten och tar för givet att världen nu skall välkomna Kina som en nation bland andra nationer utan vidare och som om Mao och hans brott aldrig hade existerat. Vi frågade vår kinesiske guide i Peking om Kinas förhållande till Tibet, och han svarade: "Tibet tillhör Kina. Så har det alltid varit, och så skall det alltid vara. Punkt, slut. Det existerar inga problem." Han visste ingenting om Kinas bombning av kloster i Tibet och menade att sådant bara var illvillig propaganda. Vi fick den uppfattningen att han måste stå för dessa åsikter om han ville behålla sitt jobb.

Kineserna har alltid förts bakom ljuset av sina härskare, och de har alltid fogat sig i sina överordnades beslut utan att våga vara kritiska. Härskarna har alltid kunnat göra vad de ville med dem, och de har alltid hållit sina egentliga förhållanden hemliga för folket. Även Mao styrde Kina enväldigt med

undanhållandet av sanningen som en viktig del i maktutövningen. Vi lärde oss i Europa så småningom att sådant aldrig kan löna sig i längden medan Kina ännu verkar ha långt kvar till denna demokratiska mognadsprocess. En ljuspunkt är Hongkong om än kanske den enda, men ingen vet vad som kommer att hända där efter den första juli 1997 om knappt fyra år. I värsta fall drabbas Hongkong av samma totala lamslagning av hela samhället som Tibet. I bästa fall upphör Kina att vara kommunistiskt före det.

forts. i nästa nummer.

Nya indiska turer, del 5.

(I förra avsnittet upplevde vi hur resenären i ett försök att resa in till Sikkim åkte fast för att han kommit till Indien utan visum varpå han återvände till Darjeeling utan lov att få vistas där.)

Först efter dessa strapatser och motgångar kände jag mig mogen för att våga uppsöka min gode vän från förra året Sri Ram. Skulle jag hitta honom? Det första försöket på förmiddagen misslyckades. På eftermiddagen försökte jag mera metodiskt fråga mig fram. Alla ville hjälpa mig men ingen kände honom. Det verkade som om han hade försvunnit och aldrig existerat. Då kom en yngling på att det måste vara palmisten, han som spår i händer, som bodde högre upp på slutningen närmare Fredspagoden. Jag försökte där och hittade honom. Det var bara det att han aldrig hade spått i någons hand.

Han blev mycket glad över mitt oväntade besök och bjöd genast på te hinkvis och middag. Han hade inte fått mitt brev under året och således inte heller de pengar jag skickat honom, men det var möjligt att de väntade på honom hos hans son i sydligaste Indien. Vårt samtal var hjärtligt och animerat, och jag fick rätta hans senaste noveller. Han hade tydligt gjort framsteg sedan senast, överst i hans senaste trave nya böcker låg en Thesaurus, Bröderna Karamasov, en lärobok i hebreiska, Maupassants noveller och Robert Burns dikter. Denne fenomenale man behärskar hindi, urdu, sanskrit, persiska, arabiska och engelska men vill helst bara hålla sig till engelska. Han har vandrat omkring i hela Indien och kan hela sitt land och alla dess folk utantill, han har blivit slagen av poliser och mörbultad av etablissemang hela sitt liv, han är helt självlärd och har ett universum av livserfarenhet och sund naturfilosofi att bjuda på. Han var gladare i år än förra året och verkade yngre än någonsin, men han börjar se sämre och har redan starka glasögon, vilket bekymrar honom en aning. Han är i övre femtioårsåldern men är i god form och har alla tänder i behåll. Flera av hans senaste noveller var underbara, och det var mycket lärorikt att få se andra besökare i Indien från Europa genom hans ögon och hur han upplevat dem. De flesta européer i Indien verkar för hinduerna som arroganta och viktiga, självupptagna stroppar som aldrig kan koppla av och som är mycket misstänksamma, rädda och snarstuckna. Lyckligtvis fanns det emellertid undantag.

Han har en specialitet som han är unik för. Med sin oöverskådliga erfarenhet av alla tänkbara missförhållanden i Indien kan han i en enkel komposition presentera något politiskt eller religiöst spørsmål som mynnar ut i ett olösligt problem som ställer hela ifrågavarande politiska eller religiösa etablissemang på huvudet. Dessa kritiska essayer kan vara ytterst obehagliga i sitt sätt att sätta fingret på den sjuka punkten. Exempelvis beskriver han i en novell en paradisisk sjö som upptäcks av turismen. Först kommer det bara några harmlösa vandrare dit, sedan börjar turisttrafiken, sedan börjar man såga ner träden för att bereda plats åt varustånd och kommers med krimskrams och coca-cola, sedan börjar trafiken komma, man måste

dra fram en bättre väg och bereda plats för hotell och busstrafik, kalhyggna fortskrider, sedan kommer grävskoporna och sprängningsmaskinerna, man börjar spränga bort klippor och berg som står i vägen, och till slut är paradissjön förvandlad till ett indiskt socialt kaos med smuts och elände och miljöförstöring som bara sprider sig mer och mer, borta är då redan alla de exotiska fåglarna, den sällsynta faunan och den naturliga friden, som är avlöst av skrällande rockmusik. I den mån det finns några trän kvar är de sjuka eller döende. Och turisterna börjar tröttna på hålan, som inleder sin oändliga ekonomiska och sociala nedgång.

Detta är tyvärr också själva Darjeelings historia. Första gången man kommer dit märker man det inte, men andra gången upptäcker man de djupa sårerna i naturen. Framför Tiger Hill, till exempel, är stora arealer skog skövlade bara för att göra synfältet bättre för turisterna; inga träd får ju stå i vägen när turister kommer för att betala för att få en utsikt. Tiger Hills turistjippo är sedan rena cirkuskarnevalen. De kommer i tusental och trängs och tutar och dånar med sina bilar till ackompanjemang av skrällande rockmusik, (olika från olika bilar som blandas med varandra i olika tonarter och rytmer som skär sig,) och står sedan där och velar i två timmar medan de fryser i väntan på soluppgången. Ett av världens vackraste och unikaste naturspektakel är sålunda förvandlat till ett hysteriskt oredigt cirkusjippo. Naturen kommer bort alldeles.

I Darjeeling har utvecklingen varit smärtsam och ibland lett till tragiska kravaller. Sålunda gick Röda Korsets hus upp i lågor för några år sedan liksom det väl situerade Hotel Mount Everest. De har inte restaurerats, ty oron är ständigt latent, Darjeeling är en stor stad som trängs på en liten klippfylla, trängseln i centrum är värre än i Benares, och vid de värsta sociala eruptionerna förlorade 200 människor livet och blev tusentals hem förstörda. Utvecklingen... befolkningsexplosionen... fattigdomen... trångboddheten... den ständigt ökande turisttrafiken... - allting mynnar ut i en ständigt accelererande miljöförstöring, som aldrig kan repareras. Darjeelings Röda Korshus och ruinerna av det ståtliga hotell Mount Everest är som tronande monument över denna mänskliga tragedi.

Likväl är Darjeeling en av Indiens mest fantastiska städer. Där möts Tibet, Nepal och Bengalen, det är ett forum för alla Asiens idealismer, där har Tibet en stark sak samtidigt som alla andra religioner etablerat sig där genom stiftelser och intressanta samlingsplatser, för resenären är det en språngbräda mot hela Himalaya med Sikkim och Nepal inom en armlängds räckhåll, och sceneriet är unikt och oöverträffbart - i vackert väder. Det bör framhållas att alla de bästa restaurangerna, hotellen och affärerna är tibetanska. Bland restauranger kan jag speciellt rekommendera *Lhasa Restaurant*, bland hotellen *Shamrock* (tibetanskt) och vandrarhuset (tibetanskt), och alla kuriosa-affärer är tibetanska. Frihetsrörelsen för Tibet är starkare här än Gurkharörelsen för ett självständigt Gurkhaland. Gurkorna har kommit av sig genom dumma våldsmetoder och överdrifter, men den tibetanska frihetsrörelsen har kanske ingenstans en mera pålitlig moralisk grund än här. Den närmaste vägen till Lhasa från Indien går här genom Sikkim, vilken var en av de vägar som Dalai Lama kom till Indien längs, fast han flydde längre österut över Tawang. Här finns även flera tibetanska flyktingkolonier med utsökta konsthandverk att bjuda på.

(forts. i nästa nummer.)

Brev till Johannes B. Westerberg

En av våra läsare skrev ett brev till honom omkring jul och fick helt oförmodat svar efter sex veckor, ett svar som var både utförligt och överraskande personligt. Han har meddelat att han nog kan ta emot brev i teologiska frågor men att man får

skriva på egen risk och ta svaren som de är om de kommer alls. Hans svar kan vara både orakelmässiga och föga smickrande. Då hans adress i Indien för närvarande är lika rörlig som han själv nås han bäst genom oss, dvs. c/o Fritänkaren. Räkna ej med svar inom mindre än sju veckor.

Brev från John Bede

Beträffande sitt fornkeltiska historiska verk "Gotisk historia" låter han meddela följande: "*Concerning my bloody old manuscript you may do exactly as you please.*" Han säger sig inte minnas att han började skriva på vers innan domaren Samuel kom in i handlingen, men att det är möjligt att han började nalkas en mer verserad stil redan i tragedin om Oden. Han litar fullständigt på vår kompetens och ger oss fria händer med att utesluta allt som synes onödigt. Slutligen anhåller han om vår hjälp med att be för premiärminister John Major och dennes vidare framgångar för att få ordning på relationerna mellan Nordirland-Irland-England, i vilket svåra värv premiärministerns kampanj för bättre moral är nödvändig. Han är samtidigt mycket angelägen om att vi inte avslöjar mer än vad vi redan har gjort om "John Bedes" identitet och aktivitet. Han hoppas att vi alla må lyckas, och vi önskar honom lycka till. Hans P.S. om en annan "Michael Rose" än den i Bosnien har vi redan tidigare anfört.

Därmed är det fritt fram för oss att återupptaga det ständigt allt svårare översättningsarbetet på hans "*Gothic History*", men vi hoppas kunna komma i gång därmed igen från och med nästa nummer, då detta nummer redan är alldeles för stort.

I nästa nummer även bland annat:

"Mänskolivets denaturalisering - läkare debatterar"
"Kristendomens kris - Vad i all världen hände egentligen med den katolska kyrkan?"
- diskussion utgående från Roland Allnerts material.
"Antonio Vivaldi"
med mera.

Från och med nästa nummer har vi troligen även en ny medarbetare vid namn Hugo, vilket förhoppningsvis kommer att underlätta vårt arbete med Fritänkaren avsevärt.

Vi ser mycket fram emot denna nya spännande bekantskap.

Gbg 24.2.1994